

Caren e privind determinarea con inutului dreptului fundamental al omului la un mediu  nconjur tor s n tos

Adrian CRASNOBAEV,
*doctorand, Institutul de Cercet ri Juridice  i Politice,
Academia de  tiin e a Moldovei*

SUMMARY

Fundamental right to a healthy environment is the natural right of human beings to live in a favorable natural environment conducive to his physical and mental development, of ecologically harmless to life and health, while also being designed as a safeguard rights to life and health, because none of these rights is not conceivable without a healthy environment, balanced and prosperous, which places then as a constitutional right with a multifunctional containing.

Referitor la con inutul dreptului fundamental al omului la un mediu  nconjur tor s n tos,  n literatura de specialitate s-a eviden iat faptul că respectivul demers este foarte dificil de realizat [1] pe motiv că „acest drept nu are, a a cum ar trebui, un con inut bine definit.” [2]

Problematica determinării con inutului dreptului în cauză este generată de o serie de factori.

Varietatea no iunilor utilizate pentru titularizarea sa, deoarece conținutul dreptului depinde, din punct de vedere substan ial,  i de defini ia dată mediului înconjurător, [3] care reflectă diferite dimensiuni ale acestui drept. Din diversitatea no iunilor, precum dreptul la un mediu înconjurător sănătos, dreptul la un mediu sănătos  i echilibrat ecologic, dreptul la un mediu înconjurător de calitate, dreptul la conservarea mediului înconjurător ori dreptul la un mediu înconjurător protejat, pot fi eviden iate două elemente sau dimensiuni ale sale  i anume: [4]

a) dimensiunea naturală, care exprimă imperativul garantării unui mediu natural care să favorizeze calitatea vieții în gene-

ral, av nd implica ii socioeconomice riguroase  i prive te omul, mai ales, ca element component al sistemului natural  i ocrotirea sa prin men inerea echilibrului ecologic;

b) dimensiunea umană, care prive te, în primul r nd, un mediu sănătos, nepoluat, care să nu creeze o stare de pericol pentru sănătate, viață  i dezvoltare (fizică  i intelectuală) a omului, să asigure afirmarea personalit  ii creatoare a acestuia, poziționând, astfel, în plan central omul, bunăstarea  i prosperitatea condi iei sale materiale  i spirituale, apărarea integrit  ii fiin ei umane.

Modalitatea recuno terii constituționale a acestui drept în constitu iile diferitelor state ale lumii, care atribuie acestui drept diferite laturi conceptuale  i mecanisme de realizare, ceea ce complică, în rezultat, procesul de determinare a con inutului dreptului supus analizei noastre. De exemplu, Constituția Spaniei prevede expres la art. 45 că „to ii au dreptul de a se bucura de un mediu înconjurător corespunzător pentru dezvoltarea personalit  ii lor  i au îndatorirea de a-l proteja;”

[5] Constituția Portugaliei din 1976 modificată în 1982, consfințește în art. 66 că „toate persoanele au dreptul la un mediu înconjurător uman, sănătos și ecologic, echilibrat,” [6] stabilind, totodată, în sarcina lor obligația de a-l proteja și creează posibilitatea acționării în justiție în vederea protecției împotriva degradării mediului; Constituția Rusiei din 1993 prevede la art. 42 că „fiecare persoană are dreptul la un mediu înconjurător favorabil, informații sigure despre mediul înconjurător și compensații pentru daunele produse sănătății și proprietății cauzate de delictelor ecologice;” [7] Constituția franceză, la rândul său, prevede că „fiecare persoană are dreptul să trăiască într-un mediu echilibrat și propice pentru sănătate (...), are datoria să participe la conservarea și ameliorarea mediului înconjurător (...), să prevină atingerile pe care le-ar putea aduce mediului sau, în cel mai rău caz, să limiteze consecințele acestora;” [8] Legea Fundamentală a Germaniei dispune că statul este obligat să protejeze „fundamentele naturale ale vieții;” [9] adică toate condițiile naturale, biotice și abiotice, necesare pentru conservarea, evoluția și reproducerea vieții nonumane, în diversitatea speciilor florei, faunei și microorganismelor, precum și a funcțiilor și proceselor vitale care le susțin; iar Constituția Republicii Moldova stabilește că „fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemlic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive...,” [10] garantând realizarea acestui drept atât prin prisma accesului liber al tuturor la informația privind starea de mediu, cât și prin instituirea obligației față de cetățeni de a participa la protecția mediului, și consfințind prin art. 59 al legii supreme, că „protecția mediului înconjurător ... constituie o obligație a fiecărui cetățean.” Prin urmare, analizând reglementările constituționale cu privire la dreptul fundamental la un

mediu înconjurător sănătos, putem evidenția faptul că conținutul acestui drept depinde și de tehnicile de formulare utilizate în diferite constituții, spre recunoașterea sa ca drept constituțional.

Având în vedere faptul că, în mod tradițional, drepturile fundamentale formează conținutul raporturilor dintre persoanele fizice și stat, rezultă că obligațiile corelative acestor drepturi revin statului care le recunoaște și le garantează. Prin urmare, dreptul la un mediu înconjurător sănătos presupune, în același timp, și îndeplinirea unor obligații referitoare la protecția mediului înconjurător. Astfel, statele au obligația generală de a lua măsurile legale, administrative și orice alte măsuri necesare pentru garantarea dreptului la un mediu sănătos, iar aceste măsuri trebuie să prevină degradarea mediului și reglementarea folosirii durabile a resurselor naturale.

Prof. Gh. Iancu, analizând în lucrarea sa tehnicile de formulare utilizate în diferite constituții ale lumii în scopul recunoașterii dreptului omului la un mediu înconjurător sănătos la nivel constituțional, remarcă faptul că în unele constituții ale statelor europene se prevede existența unui asemenea drept fundamental clar, de regulă, corelat cu obligații ale statelor în domeniul protecției mediului înconjurător, mai mult sau mai puțin detaliate și care constituie un criteriu de diferențiere, [11] sintetizând din textul prevederilor constituționale analizate următoarele elemente de conținut ale dreptului analizat:

a) necesitatea reglementării exprese a dreptului fundamental în cauză, numai astfel acest drept putând exista și avea un conținut definit;

b) sublinierea faptului că mediul înconjurător trebuie să fie conform normelor și standardelor stabilite, eliminându-se sursele de poluare sau contaminare;

c) relevarea caracterului de „bun public” al mediului înconjurător, esențial pentru salvarea și asigurarea calității vieții;

d) scoaterea în eviden   a îndatoririlor statului  i ale cet  tenilor pentru protecția mediului înconjurător, a măsurilor necesare pentru protecția mediului  i drepturilor pe care le au cet  tenii în legătură cu protecția mediului înconjurător;

e) reglementarea răspunderii juridice pentru s v r irea de fapte ilegale care afectează mediul înconjurător, inclusiv pentru daunele ecologice produse.

Diversitatea opiniilor privind natura juridică a dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos, fiind atestată o str ns  corela ie dintre natură  i con inut, care în rezultat determină  i titularii acestui drept, cum ar fi, de exemplu, constatarea conceptuală a faptului dacă dreptul la un mediu înconjurător sănătos este un drept natural apar in nd fiecărui om, ori reprezintă un drept doar al acelor persoane care se află într-o legătură politico-juridică cu statul al cărui teritoriu îl habitează permanent  i obi nuit, adică doar cet  tenilor statului respectiv.

De asemenea, o str ns  corela ie între natura  i conținutul acestui drept poate fi sesizată  i la compartimentul tălmăcirii lui fie ca drept de solidaritate, ori ca drept individual, determin nd, în cele din urmă, nu numai titularii săi, dar  i extensiunea acestui drept, fiind atestată tendin a de a transforma respectivul drept într-unul gigant, ceea ce, în viziunea noastră, conduce la agravarea problemei privind clarificarea conținutul său, chiar pe alocuri pare a fi  i imposibilă.

Concep ia exprimată de către Kromarek P., care sus ine că respectivul drept, integral conținutul său, „este un drept pe care, în special   rile în curs de dezvoltare, îl văd drept un mijloc complementar de realizare a dreptului la dezvoltare, deoarece dezvoltarea nu poate să opereze fără men inerea echilibrului ecologic  i protejarea mediului vital, iar cerin ele conservării mediului nu se opun în mod radical dezvoltării.” [12]

Actualmente, dezvoltarea durabilă este acceptată ca fiind un principal obiectiv al activit ii economice  i sociale, care presupune că problemele dezvoltării economice să fie solu ionate numai în baza cerințelor de mediu  i a necesit ilor asigurării sociale.

Faptul că evolu iile economice  i sociale ale statelor lumii nu mai pot fi separate de consecin ele activit ii umane asupra cadrului natural s-a eviden iat în nenumărate declara ii de principii ale conferin elor  i ale altor întruniri internaționale, printre care se numără  i raportul din 1972 al Clubului de la Roma intitulat „Limitele cre terii,” cunoscut  i sub denumirea de Raportul Meadows, [13] în care erau sintetizate datele privind evolu ia a cinci parametri: cre terea popula iei, impactul industrializării, efectele poluării, produc ia de alimente  i tendin ele de epuizare a resurselor naturale, suger nd că actualul model de dezvoltare nu poate fi sus inut pe termen lung.

 n opinia profesorilor rom ni M. Bejan  i T. Rusu, problemele globale ale mediului au început să devină predominante  i au creat necesitatea ini ierii unor ac iuni suplimentare pentru cre terea con tientiz rii publice, care să determine comunitatea internațională să ia în timp util măsuri func ionale, atât pe plan internațional c t  i na ional. Evaluarea efectelor acestor „noi” probleme ale mediului a condus la recunoa terea faptului că s-a realizat un progres prea redus al integrării protecției mediului în politicile  i activit ile de dezvoltare. [14]

Totu i, reie ind din considerentul că economia globală de azi, care a fost formulată de for ele de pia    i nu de principiile ecologice, nu este pregătită de a se integra în conceptul de „economie suportabilă de mediu.”

Lu nd în considerare toate cele analizate, ne alăturăm opiniei dnei R. Mag, [15] care eviden iaz  scopurile prioritare

ale dezvoltării durabile într-un mediu înconjurător sănătos, regăsite atât în majoritatea concepțiilor, programelor și strategiilor internaționale și regionale, cât și naționale în domeniul protecției mediului și asigurării dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos, și anume: asigurarea dreptului populației la un mediu favorabil de viață; revizuirea politicii de utilizare extensivă a resurselor naturale și folosirea acestora în limitele capacităților de regenerare; asigurarea populației cu minimul necesar de muncă, alimentație, energie, apă, servicii comunale și asistență medicală; integrarea cerințelor de mediu în toate deciziile economice și sociale; crearea accesului la informația de mediu și participarea publicului la luarea deciziilor de mediu.

Astfel, în urma analizei dreptului la un mediu înconjurător sănătos prin prisma dreptului-principiu la dezvoltare durabilă și în baza opiniei prof. I. Sion, care consideră că conținutul acestui drept presupune prevenirea poluării, încetarea activităților care au drept efect poluarea nocivă, repararea pagubei suferite în urma acestei poluări, precum și îndatorirea popoarelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării, [16] putem sintetiza că conținutul dreptului supus analizei noastre comportă o dublă dimensiune, atât una de ordin individual – care implică dreptul fiecărui individ la prevenirea poluării, încetarea activității care produce o poluare și repararea pagubei suferite prin această poluare, cât și o dimensiune colectivă – care implică obligația statelor de a coopera în vederea prevenirii și combaterii poluării, a protejării mediului natural, la nivel regional și internațional.

Suntem de părere că anume din cauza acestei duble dimensiuni a conținutului dreptului la un mediu înconjurător sănătos s-a ajuns la discuții legate de faptul dacă acest drept este unul individual, pe motiv că numai omul poate fi considerat

titular al acestui drept, sau un drept de solidaritate – punând dreptul la mediu pe același nivel cu dreptul la dezvoltare, dreptul la pace ș. a.

Din analiza efectuată privind conținutul dreptului la un mediu înconjurător sănătos în contextul dezvoltării durabile putem concluziona ca după conținutul său, acest drept nu poate fi pus pe același cântar cu dreptul la dezvoltare ori cu dreptul la pace, deoarece, după cum s-a observat, protecția mediului se prezintă ca element component al dreptului la dezvoltare, de rând cu factorii economici și sociali, dar, în același timp, fiindu-i atribuit de actele normative internaționale și regionale un caracter complex din considerentul că, inițial, dreptul la un mediu înconjurător sănătos a fost strâns legat de dreptul la sănătate și de dreptul la viață, iar mai târziu acesta a fost analizat din perspectiva unui drept cu privire la condițiile de viață și de muncă mai bune (igiena și securitatea muncii), prin dezvoltarea dreptului la odihnă și recreere, iar în unele state, precum Canada, acest drept este tratat la nivel federal ca o componentă a dreptului la viață și la securitatea persoanei.

Într-o altă concepție, [17] în conținutul dreptului la un mediu înconjurător sănătos ar putea fi incluse și astfel de elemente precum asigurarea sănătății și salvarea condițiilor de viață, asigurarea existenței umane și a bunăstării spirituale.

În viziunea noastră, cauza tălmăcirii acestui drept ca unul cu privire la condițiile de viață mai bune ar fi datorat faptului că omul aduce pe parcursul vieții sale daune mediului, atât intenționat, cât și accidental, astfel că, actualmente, printre cele mai serioase daune aduse mediului de către om ar fi poluările, care reprezintă rezultatul unor activități umane nehibzuite, însoțite de scopuri economice, ci nu ecologice, precum și accidente chimice, nucleare etc., care au un impact direct asupra vieții și sănătății persoanelor, fiind,

prin urmare, aduse lezări a două categorii de drepturi fundamentale str ns legate de dreptul la un mediu înconjurător sănătos,  i anume: dreptului la viață, integritate fizică  i psihică  i dreptului la ocrotirea sănătății.

Corela ia dintre dreptul la ocrotirea sănătății  i dreptul la un mediu înconjurător sănătos   i are sprijin nu numai în doctrină, dar  i în diferite acte internaționale, printre care se numără  i prevederile art. 12 al Pactului Internațional cu privire la drepturile economice, sociale  i culturale, [18] care stabile te că printre măsurile pe care statele-p r i le vor adopta în vederea asigurării exercitării depline a dreptului la ocrotirea sănătății se numără  i condi ia  mbun t  irii tuturor aspectelor igienei mediului  i a igienei industriale, cea din urmă determin nd faptul că dreptul la un mediu înconjurător sănătos se află într-o str ns  corela ie  i cu dreptul fundamental al omului la muncă  i protecția sa, recunoscut de Legea Supremă a statului.

Respectiv, calitatea vieții, integritatea fizică  i psihică, precum  i sănătatea individului pot fi asigurate în prim-plan de calitatea aerului pe care îl respirăm, de apa potabilă  i de produsele alimentare pe care le consumăm. Însă, cu regret, din cauza ac iunilor fie inten ionate, fie accidentale ale omului, indicii de calitate ai acestor factori la noi în  ar  nu asigură acel necesar al asigurării fiecărui individ a dreptului la un mediu înconjurător sănătos. Una dintre cauzele esen iale ale neasigurării nivelului „sănătos” al mediului pentru fiecare persoană ar fi consecin ele accidentului nuclear de la Cernob l, care  i astăzi atestă consecin e majore asupra sănătății publice  i mediului înconjurător, precum urmări sociale  i economice importante.

Potrivit Raportului Na ional al Ucrainei din 2006 cu privire la consecin ele catastrofei de la Cernob l, respectivul accident a condus la poluarea a circa 145 km² din

teritoriul Ucrainei, Federației Ruse  i Republicii Belarus, în urma căruia au avut de suferit aproximativ 5 milioane de oameni, [19] iar popula ia care habitează aceste teritorii este iradiată în continuare cu doze variabile, de la 1 p n  la 40 mSv/an, în func ie de contaminarea solului.

Conform estimărilor programului internațional pentru monitorizarea efectelor accidentului de la Cernob l asupra sănătății (IPHECA), ini iat de Organiza ia Mondială a Sănătății, cantitatea de material radioactiv eliberată în mediu a fost de 200 de ori mai mare dec t cea rezultată în urma exploziilor de la Hiroshima  i Nagasaki. [20]

Majoritatea consecin elor accidentului de la Cernob l asupra sănătății umane sunt corelate efectelor radia iei electromagnetice ionizante, iar impactul acestui tip de energie la nivelul  esuturilor este legat de transferul de energie către diverse structuri celulare.

Actualmente, există opinia unică, potrivit căreia numărul mare de victime ale catastrofei de la Cernob l   i are cauza în faptul limitării sau chiar lipsei de informa ie cu privire la catastrofă  i la efectele sale pe parcursul ultimilor ani de existen   a Uniunii Sovietice. [21]

 n opinia prof. Iancu Gh., conținutul dreptului la informa ie privind starea mediului cuprinde două aspecte principale  i anume: [22]

a) informarea promptă, corectă  i clară a opiniei publice de către autorit  ile publice în legătură cu măsurile preconizate  i, mai ales, cu cele luate referitor la protecția mediului, la care se adaugă  i accesul liber la sursele de informare publică;

b) posibilitatea persoanei de a recep iona direct  i în mod normal emisiunile de radio  i televiziune  i obligația autorit  ilor publice de a crea condi ii pentru difuzarea informa iilor, inclusiv a structurilor necesare de protec ie a mediului, pe de o parte, iar pe de altă parte, informarea autorit  ilor publice de către popula ie.

În viziunea prof. D. Marinescu, un rol important în stabilirea conținutului dreptului fundamental la mediu l-a avut Proiectul de Declarație internațională a drepturilor omului și mediului, adoptat la Geneva în 1994, conform căruia dreptul la mediu presupune în principiu: [23]

- dreptul de a trăi într-un mediu nepoluat, nedegradat de activități care pot afecta mediul, sănătatea și bunăstarea oamenilor și dezvoltarea durabilă;

- dreptul la cel mai ridicat nivel de sănătate, neafectat de degradarea mediului;

- accesul la resursele de apă și hrană adecvate;

- dreptul la un mediu de muncă sănătos;

- dreptul la condiții de locuit, de folosire a terenurilor și la condiții de viață într-un mediu sănătos;

- dreptul de a nu fi expropriat ca urmare a desfășurării activităților de mediu, cu excepția cazurilor justificate și dreptul celor expropriati, în condiții legale, de a obține reparații adecvate;

- dreptul la asistență în caz de catastrofe naturale și produse de om;

- dreptul de a beneficia de folosința durabilă a naturii și a resurselor acesteia;

- dreptul la conservarea elementelor reprezentative ale naturii ș. a.

La rândul său, prof. E. Lupan susține că dreptul la un mediu înconjurător sănătos este asociat direct cu unele dintre drepturile fundamentale ale omului consacrate în Constituție, iar consacarea sa în Legea Supremă a statului, ca drept fundamental, conduce, indiscutabil, la creșterea numărului acestor drepturi și infirmă concepția doctrinară a lui R. Pelloux, [24] potrivit căreia această creștere a riscului supune devalorizarea „veritabilelor” drepturi fundamentale ale omului, adică la anihilarea anumitor semnificații ale acestora.

Respectiva concepție a lui R. Pelloux nu poate fi reținută pe motiv că ea contravine teoriei generale a drepturilor omului,

iar autorul face o confuzie între „devalorizarea drepturilor omului” și „restrângerea sau limitarea exercițiului unor drepturi și libertăți” pe anumite sectoare din interesul protecției lor și a titularilor acestor drepturi. Prin urmare, titularii dreptului la un mediu înconjurător sănătos pot să beneficieze de facilitățile acestui drept până când dreptul exercitat nu aduce lezări drepturilor și libertăților altor persoane sau chiar se însuși, cum ar fi, de exemplu, cazul limitării dreptului la libera circulație în zonele aflate sub protecția statului și care fie sunt primejdioase pentru viața și sănătatea persoanelor, fie este interzis accesul din interesul protejării lor de factorul uman distructiv.

Un alt motiv al restrângerii exercițiului atât al dreptului constituțional la libera circulație, cât și cel al emigrării sau imigrării, ar fi cazul interzicerii accesului din statele sau în statele unde bântuie focarele de epidemie, gripă aviară etc., care prezintă risc pentru viața și sănătatea individului, ori libera circulație în zonele afectate de tragicul accident de la Cernobîl, unde și astăzi este imposibil traiul, fiind interzis accesul în aceste zone din considerentul protejării sănătății și vieții umane.

Prin urmare, dreptul la un mediu înconjurător sănătos a ajuns a fi purtătorul unor drepturi fundamentale și asigurat spre realizare prin prisma dreptului la informare și participare la luarea deciziilor, astfel fiind atestată o întărire a funcției sociale și colective a unor drepturi deja existente, care au devenit, din punct de vedere juridic, garanții juridice pentru realizarea acestuia, conferind dreptului analizat și o a treia dimensiune – cea procedurală.

Lista exemplurilor privind corelația dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos cu alte drepturi și libertăți fundamentale din perspectiva protecției mediului poate fi completată, însă în fiecare caz am ajunge la concluzia că dreptul la un mediu înconjurător sănătos

nu poate fi tălmăcit ca un „drept gigant,” „drept dictatorial” sau ca un „drept superior celorlalte drepturi fundamentale,” ci de îmbogățire a celorlalte drepturi fundamentale ale omului recunoscute în Legea Supremă a statului, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ.

Anume din aceste considerente, conținutul dreptului fundamental al omului la un mediu înconjurător sănătos urmează a fi format din drepturile pe care le au cetățenii în legătură cu protecția mediului, măsurile care formează conținutul protecției mediului și îndatorirea statului și a fiecărei persoane de a proteja mediul.

Așadar, dreptul fundamental la un mediu înconjurător sănătos este, după conținutul său, dreptul natural al ființei umane de a trăi într-un mediu natural prielnic dezvoltării fizice și psihice a acesteia, neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viața și sănătatea sa, fiind tratat, în același timp, și ca o garanție a drepturilor la viață și la ocrotirea sănătății, deoarece niciunul dintre aceste drepturi nu este conceput fără un mediu ambiant sănătos, echilibrat și prosper, ceea ce îl plasează ulterior ca un drept constituțional fundamental cu un conținut multifuncțional.

NOTE

1. Iancu Gh. Drepturile fundamentale și protecția mediului. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998, p. 206.
2. Makarewicz A. La protection internationale du droit à l'environnement. În: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1987, p. 89.
3. Mekouar M. A. Le droit à l'environnement dans ses rapports avec les autres droits de l'homme. În: Environnement et droits de l'homme. Paris: UNESCO, 1987, p. 92.
4. Iancu Gh. Drepturile fundamentale și protecția mediului. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998, p. 209.
5. Constituția Spaniei. București: Editura All Educațional, 1998.
6. Constituția Portugaliei din 1976. [On-line]: <<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>> (vizitat la 14.02.2012).
7. Constituția Federației Ruse din 1993. [On-line]: <<http://www.gov.ru/main/konst/konst12.html>> (vizitat la 14.02.2012).
8. Constituția Republicii Franceze din anul 1958, București, All Educațional, S.A. 1998.
9. Legea Fundamentală a R.F.G. din anul 1949, București, All Educațional, S.A. 1998.
10. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
11. Iancu Gh. Drepturile fundamentale și protecția mediului. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998, p. 210-212.
12. Kromarek P. Le droit à un environnement sain et équilibré. Rapport prepare pour le Colloque sur les nouveaux droits de l'homme: „les droits de solidarit” Mexico, 12-15 Aug. 1980 [On-line]: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000407/040784fb.pdf>> (vizitat la 26.07.2013).
13. Meadows D. H. și alții. The limits to growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. New York: Universe Books, 1972.
14. Bejan M., Rusu T. Exploatarea resurselor naturale și conceptul de dezvoltare durabil. În: Buletinul AGIR, nr. 1, 2007, p. 22.
15. Mag R. Protecția mediului în contextul dezvoltării durabile. Legislație și instituții. Cluj-Napoca: Editura Bioflux, 2011, p. 77-78.
16. Sion I. Ecologie și drept internațional, cooperare și strategie internațională în do-

mediul mediului înconjurător. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1990, p. 190.

17. Biodiversity and International Law. Amsterdam: I.O.S. Press, 1992, p. 29.

18. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale,” vol. I. Chișinău, 1998, p. 18 – 29.

19. 20 лет Чернобыльской катастрофы. Взгляд в будущее: Национальный доклад Украины. Киев: Атика, 2006, p. 7.

20. World Health Organization: Ionizing radiation, health effects and protective measures. May, 2011 [On-line]: <http://www.who.or.jp/index_files/Fact%20sheet%20_%20Ionizing%20radiation_final.pdf> (vizitat la 25.07.2013).

21. Наследие Чернобыля: медицинские, экологические и социально-экономические последствия и рекомендации правительствам Беларуси, Российской Федерации и Украины. Чернобыльский Форум: 2003–2005. Второе, исправленное издание. Доклад группы экспертов форума. 2006, p. 11 (58 p.) [On-line]: <http://www.iaea.org/Publications/Booklets/Russian/chernobyl_rus.pdf> (vizitat la 25.07.2013).

22. Iancu Gh., *op. cit.*, p. 217.

23. Marinescu D. *Tratat de dreptul mediului*. București: Ed. Lumina Lex, 2003, p. 104.

24. Pelloux R. Vrais et faux droits de l'homme - problèmes de définition et de classification. În: *Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger*, 1991, nr. 1, p. 68.

BIBLIOGRAFIE

1. 20 лет Чернобыльской катастрофы. Взгляд в будущее: Национальный доклад Украины. Киев: Атика, 2006, 232 с.

2. Bejan M., Rusu T. Exploatarea resurselor naturale și conceptul de dezvoltare durabil. În: *Buletinul AGIR*, nr. 1, 2007, 20-24 p.

3. Biodiversity and International Law. Amsterdam: I.O.S. Press, 1992, 226 p.

4. Constituția Republicii Franceze din anul 1958, București, ALL Educațional, S.A. 1998.

5. Constituția Federației Ruse din 1993. [On-line]: <<http://www.gov.ru/main/konst/konst12.html>> (vizitat la 14.02. 2012).

6. Constituția Portugaliei din 1976. [On-line]: <<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>> (vizitat la 14.02.212).

7. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 1 din 12.08.1994.

8. Constituția Spaniei. București: Editura All Educațional, 1998, 99 p.

9. Iancu Gh. *Drepturile fundamentale și protecția mediului*. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1998, 256 p.

10. Kromarek P. Le droit à un environnement sain et équilibré. Rapport prepare pour le Colloque sur les nouveaux droits de l'homme: les „droits de solidarit” Mexico, 12-15 aug. 1980. [On-line]: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000407/040784fb.pdf>> (vizitat la 26.07.2013).

11. *Legea Fundamentală a R.F.G. din anul 1949*, București, All Educațional, S.A. 1998.

12. Mag R. *Protecția mediului în contextul dezvoltării durabile. Legislație și instituții*. Cluj-Napoca: Editura Bioflux, 2011, 363 p.

13. Makarewicz A. La protection internationale du droit à l'environnement. În: *Environnement et droits de l'homme*. Paris: UNESCO, 1987, 77-90 p.
14. Marinescu D. *Tratat de dreptul mediului*. București: Ed. Lumina Lex, 2003, 529 p.
15. Meadows D. H. și alții. *The limits to growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. New York: Universe Books, 1972, 205 p.
16. Mekouar M. A. Le droit à l'environnement dans ses rapports avec les autres droits de l'homme. În: *Environnement et droits de l'homme*. Paris: UNESCO, 1987, 91-97 p.
17. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, vol. I, Chișinău, 1998, p. 18-29 p.
18. Pelloux R. Vrais et faux droits de l'homme - problèmes de définition et de classification. În: „*Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger*”, 1991, nr. 1, p. 53-68.
19. Sion I. *Ecologie și drept internațional, cooperare și strategie internațională în domeniul mediului înconjurător*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1990, 294 p.
20. World Health Organization: *Ionizing radiation, health effects and protective measures*. May, 2011. [On-line]: <http://www.who.or.jp/index_files/Fact%20sheet%20_%20Ionizing%20radiation_final.pdf> (vizitat la 25.07.2013).
21. Наследие Чернобыля: медицинские, экологические и социально-экономические последствия и рекомендации правительствам Беларуси, Российской Федерации и Украины. Чернобыльский Форум: 2003-2005. Второе, исправленное издание. Доклад группы экспертов форума, 2006, 58 p. [On-line]: <http://www.iaea.org/Publications/Booklets/Russian/chernobyl_rus.pdf>, (vizitat la 25.07.2013).

Prezentat: 2 aprilie 2014.

E-mail: tcastrasan@mail.ru